

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
CRIMINAL PROCEDURE AND CRIMINALISTICS; FORENSIC EXAMINATION,
OPERATIVELY-SEARCH ACTIVITY**

УДК 343.132

DOI: 10.26565/2075-1834-2021-32-07

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИМОГИ ДО МЕХАНІЗМУ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Лазарев А. П.,

кандидат юридичних наук, керівник відділу
матеріально-технічного забезпечення
та соціально-побутових потреб
Харківської обласної прокуратури,
м. Харків, 61000, вулиця Богдана Хмельницького, 4,
e-mail: lazarev-prok@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5241-4860>

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Стаття розглядає вимоги проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі, що включають визначення теоретичних положень, які можна охарактеризувати так: умови проведення слідчих (розшукових) дій включають в себе наявність учасника процесу, який має процесуальні повноваження щодо проведення кримінального провадження відносно підозрюваного на стадії досудового розслідування; процесуальні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, які вказують на підозрюваного, що вчинив кримінальне правопорушення; місце проведення за чинним КПК України; процедура проведення досудового провадження на підставі розумних строків досудового розслідування, яка включає в себе складання та виконання постанови про проведення процесуальної, слідчої (розшукової) дії, процесуальну форму фіксації результатів проведення слідчої (розшукової) дії за допомогою протоколу; визначення процесуальних прав та обов'язків учасників проведення слідчої (розшукової) дії; пізнавальні прийоми та методи проведення слідчих (розшукових) дій; гарантії участі сторін, учасників кримінального провадження під час встановлення обставин кримінального правопорушення.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Запропоновано визначення концепції кримінального процесу України як його побудову на підставі інститутів, за якими визначається застосування норм, що регулюють матеріальні положення процедури та процесуального закріплення факту вчинення кримінального правопорушення.

Висновки. Надано авторське визначення механізму проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, як фактичні та юридичні підстави застосування процедури проведення слідчих дій в динаміці, поєднані з вимогами кримінального процесуального законодавства та рекомендаціями криміналістичної тактики. Запропоновано шляхи удосконалення чинного законодавства України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: механізм, слідчий, прокурор, слідчий суддя, оперативні підрозділи, досудове провадження, процесуальне рішення, слідчі розшукові дії.

**PROCEDURAL REQUIREMENTS FOR THE MECHANISM OF INVESTIGATIVE
(SEARCH) ACTION**

A. Lazarev,

candidate of law, Head of Department
logistical support and social needs
Kharkiv Regional Prosecutor's Office,
Kharkiv, 61000, Bohdana Khmelnytskoho Street, 4,
e-mail: lazarev-prok@ukr.net
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5241-4860>

ANNOTATION. *Introduction.* The article considers the requirements for conducting investigative (search) actions in criminal proceedings, which include the definition of theoretical provisions, which can be described as follows: the conditions for conducting investigative (search) actions include the presence of a participant in the process who has procedural powers to conduct criminal proceedings against the suspect at the stage of pre-trial investigation; procedural grounds for conducting investigative (search) actions that indicate a suspect who has committed a criminal offense; venue under the current CPC of Ukraine; the procedure for conducting pre-trial proceedings on the basis of reasonable terms of pre-trial investigation, which includes drawing up and executing a resolution on conducting procedural, investigative (search) action, procedural form of recording the results of conducting investigative (search) action with a protocol; determination of procedural rights and responsibilities of participants in the investigative (search) action; cognitive techniques and methods of

investigative (search) actions; guarantees of participation of the parties, participants of criminal proceedings during establishment of circumstances of a criminal offense.

Summary of the main research results. It is proposed to define the concept of the criminal process of Ukraine as its construction based on institutions, which determine the application of the rules governing the substantive provisions of the procedure and procedural consolidation of the fact of a criminal offense.

Conclusions. The author's definition of the mechanism of conducting investigative (search) actions in criminal proceedings is given as factual and legal grounds for applying the procedure of conducting investigative actions in dynamics, combined with the requirements of criminal procedure legislation and recommendations of forensic tactics. Ways to improve the current legislation of Ukraine are proposed.

KEY WORDS: mechanism, investigator, prosecutor, investigating judge, operational units, pre-trial proceedings, procedural decision, investigative search actions.

Вступ. Концепція кримінального процесу України встановлює його побудову на підставі інститутів, за якими визначається застосування норм, що регулюють матеріальні положення процедури, та процесуального закріплення факту вчинення кримінального правопорушення. Загальні положення кримінального процесу не змінилися з початку введення в дію Статуту кримінального судочинства у 1864 році. Однак, окремі інститути кримінального процесу встановили нові підходи, які потребують теоретичного обґрунтування.

Постійні наукові дискусії та практичні апробації окремих елементів системи процесуального регулювання, багаторічний досвід теорії та практики застосування процесуальних інститутів визначають його нові елементи.

Чинне законодавство встановило вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, визначило їх загальну характеристику та процедуру проведення. Основні вимоги проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі включають визначення теоретичних положень, які можна охарактеризувати так, зокрема:

– умови проведення слідчих (розшукових) дій включають в себе: наявність учасника процесу, який має процесуальні повноваження щодо проведення кримінального провадження відносно підозрюваного на стадії досудового розслідування; процесуальні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, які вказують на підозрюваного, що вчинив кримінальне правопорушення; місце проведення за чинним КПК України;

– процедура проведення досудового провадження на підставі засади розумності строків досудового розслідування, яка включає в себе: складання та виконання постанови про проведення процесуальної, слідчої (розшукової) дії, процесуальна форма фіксації результатів проведення слідчої (розшукової) дії за допомогою протоколу; визначення процесуальних прав та обов'язків учасників проведення слідчої (розшукової) дії; пізнавальні прийоми та методи проведення слідчих (розшукових) дій;

– гарантії участі сторін, учасників кримінального провадження під час встановлення обставин кримінального правопорушення.

Процесуальні повноваження слідчого постійно привертають увагу вчених процесуальної галузі права. Вони розглядалися у монографіях, наукових публікаціях.

Необхідно звернути увагу на перші розробки процесуальної самостійності слідчого, які були надані в монографіях з 1924 року К.В. Анциферова, Л.Е. Владимірова, В.Ф. Дерюжинського, Г.Г. Тальберга, М.П. Тепніна, М.А. Чельцова, І.Г. Щегловитова та інших [1-5].

Після прийняття у 1961 році КПК України процесуальні повноваження слідчого були предметом розгляду з боку вчених, які одними з перших надали теоретичні елементи його процесуальної самостійності, а саме: Г.А. Абдумаджидов, Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, М.І. Бажанов, О.В. Баулін, Н.С. Карпов, С.М. Стахівський, І.Д. Гончаров, Ю.М. Грошевий, В.М. Хотенець, С.Ф. Куцова, О.М. Ларін, В.М. Савицький, М.С. Строгович та інші [6-11].

Основні результати дослідження. Чинний КПК України надав новий розвиток теоретичних положень та практики застосування процесуального статусу слідчого під час проведення досудового розслідування, запропонувавши нові положення удосконалення законодавства та пропозиції щодо зміни та приведення статусу слідчого до міжнародних стандартів.

Незважаючи на значні задіяні ресурси, нинішні зусилля поліції не в змозі зупинити злочини до їх початку, а отже, не можуть належним чином захистити життя та майно. Щоб сприяти розумній трансформації від реактивної до активної поліції, у було запропоновано ієрархічну систему прогнозування злочинності. Виявилось, що структура має високу точність прогнозування та значний потенціал у сприянні активній поліцейській діяльності. Було зроблено висновок, що: (1) оскільки еволюція розподілу злочинності походить від зміни просторових відносин, ці динамічні відносини мають вирішальне значення для пояснення та характеристики еволюції; і (2) соціальні взаємодії, побудовані з використанням даних людської діяльності [12].

Досудове розслідування проводить слідчий. Статус слідчого визначено у ст. 40 КПК України. Незалежно від відомчої підслідності кримінального провадження всі слідчі мають рівні процесуальні права та обов'язки під час проведення досудового розслідування. Теоретично підслідність встановлює правила досудового розслідування на підставі правової кваліфікації злочину та спеціалізації слідчого.

Повноваження слідчого можна визначити на підставі прийняття процесуального рішення щодо початку проведення досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, встановлення обставин кримінального правопорушення та вини підозрюваного за кримінальним законодавством.

Новелою чинного КПК України є процесуальні повноваження слідчого у випадку подання запиту про проведення компетентним органом або посадовою особою іноземної держави процесуальних, слідчих (розшукових) дій на території іноземної держави відповідно до міжнародних договорів та встановлених міжнародних угод, що ґрунтуються на засадах взаємності та процесуальної допомоги.

Визначаючи напрямок досудового розслідування, слідчий має процесуальні повноваження щодо складання процесуальних документів, які відображають основні параметри встановлення вини підозрюваного.

Першим елементом є складання повідомлення про підозру, її погодження з прокурором та оголошення повідомлення стороні захисту. Другим – проведення допиту підозрюваного за участю захисника, встановлення та перевірка обставин кримінального правопорушення.

Процесуальний статус підозрюваного розглядався в наукових роботах М.Р. Аракеяна, А.М. Безносюка, О.А. Банчука, К.К. Гасанова, В.М. Григор'єва, С.П. Єфимичева, В.М. Корнукова, О.С. Мазур, І.Л. Петрухіна, В.М. Тертишника, О.О. Юхна та інших [13, с. 19; 14, с. 11; 15-18].

М.С. Строгович одним із перших увів поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» та визначив цю термінологію науки відносно підозрюваного. Він вважав, що підозрюваний повинен бути встановлений після оголошення повідомлення про підозру та його допиту, на підставі якого підтверджується або спростовується обвинувачення [19].

О.О. Чувільов пропонував визначити статус підозрюваного як особи, що притягнута до кримінальної відповідальності під час досудового розслідування. Підозрюваний повинен бути встановлений на підставі закону та закріпленої процесуальної форми вчинення кримінального правопорушення, у якій визначається кваліфікація за кримінальним законодавством [20, с. 65].

Подібна позиція є логічною, але по своїй суті до кінця не визначена тому, що не зрозуміло, на підставі чого встановлюється підозрюваний: або на підставі його затримання під час вчинення кримінального правопорушення, або тільки після оголошення повідомлення про підозру та допиту.

В.М. Савіцький звертав увагу на невизначеність і неоднозначне тлумачення в законі категорії «кримінальна відповідальність». Він вважав, що використання цього терміну у випадку притягнення підозрюваного до кримінальної відповідальності має подвійне значення. Не варто змішувати положення кримінального процесу щодо встановлення обставин кримінального правопорушення, які вказують на вину підозрюваного, та кваліфікаційні норми матеріального права, які вказують на обставини вини підозрюваного [21].

На підставі теоретичних положень визначення статусу підозрюваного доцільне визначити процесуальний статус підозрюваного після оголошення слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Другим елементом є виділення з матеріалів кримінального провадження окремих матеріалів відносно підозрюваного, який перебуває у розшуку, а також зупинення кримінального провадження.

Третім елементом є складання обвинувального акту та реєстру матеріалів до нього, направлення обвинувального акту до прокурора, який затверджує його, або складає новий обвинувальний акт та направляє до суду, або взагалі відмовляє в його затвердженні.

Четвертий – повноваження слідчого у випадку застосування заходів забезпечення кримінального провадження. У цьому випадку можна визначити види застосування, а саме: застосування запобіжних заходів на підставі клопотання слідчого, яке погоджено з прокурором до слідчого судді.

Слідчий повинен визначити мету та підстави застосування запобіжних заходів, які визначені у ст. 177 КПК України, зокрема: забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу слідчий, прокурор надають слідчому судді клопотання про обрання запобіжного заходу. Слідчий суддя під час судового розгляду на стадії досудового провадження на підставі наданих стороною обвинувачення клопотання та слідчих матеріалів

зобов'язаний оцінити всі обставини та визначити вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у випадку визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного, обвинуваченого; майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.

Слідчий суддя після проведення судового розгляду складає ухвалу про обрання запобіжного заходу відносно підозрюваного на підставі чинного КПК України, або відмовляє в обранні.

Процесуальна діяльність слідчого пов'язана з прокурорським наглядом, що в окремих випадках обмежує його процесуальну самостійність. Чинне законодавство не визначає практичні процедури взаємодії слідчого та прокурора. КПК України не регламентує такі правові відносини належним чином, а визначає процесуальне керівництво прокурора без можливих суперечок та обговорень.

Важливо підкреслити, що межі процесуальної самостійності слідчого обмежені обсягом повноважень прокурора, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва на стадії досудового провадження.

Прокурор надає згоду на клопотання слідчого до слідчого судді під час тимчасового обмеження прав та свобод підозрюваного у кримінальному провадженні. Чинна процесуальна регламентація законодавця призводить до того, що у випадках, коли для проведення слідчої (розшукової) дії необхідне отримання ухвали слідчого судді, на шляху слідчого постає перешкода у вигляді одержання згоди прокурора, незважаючи на те, що КПК України відносить слідчого та прокурора до рівних учасників сторони обвинувачення.

По-друге, на слідчого покладено обов'язок проведення слідчих (розшукових) дій, за яким він встановлює обставини кримінального правопорушення. При цьому, слідчий повинен нести персональну відповідальність за прийняття процесуальних рішень. Він зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. За порушення закону, або невиконання вказівки прокурора слідчий несе юридичну відповідальність.

По-третє, у випадку незгоди щодо виконання доручень прокурора, слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання має право ініціювати розгляд цього питання перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити особам, що беруть участь у кримінальному провадженні, їх права і забезпечити можливість їх виконання під час проведення процесуальних, слідчих (розшукових) дій.

Письмові клопотання приєднуються до кримінального провадження, усні – заносяться в протокол слідчої чи іншої процесуальної дії.

Клопотання можуть бути заявлені на будь-якому етапі досудового розслідування, в тому числі під час ознайомлення потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача чи їх представників, сторони захисту з матеріалами кримінального провадження після закінчення досудового розслідування.

Слідчий не вправі залишити заявлене клопотання без належного реагування. Якщо обставини, про встановлення яких подано клопотання, мають значення для цього кримінального провадження і підлягають доказуванню та виявленню, клопотання повинно бути задоволено.

Постанова слідчого про відмову в задоволенні клопотання може бути оскаржена прокурору або до слідчого судді.

У випадках, передбачених законом, слідчий має право надавати доручення оперативним підрозділам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Статус слідчого при цьому законом не визначено. Він має допуск, але не має доступу, який регламентований законом.

Слідчий не має права здійснювати нагляд за діяльністю оперативних підрозділів під час проведення ними оперативно-технічної діяльності.

Слідчий є самостійним процесуальним учасником кримінального провадження, він визначає напрямок досудового розслідування, але не має права знайомитися з матеріалами оперативних підрозділів, які виконують його доручення.

Пропонуємо внести доповнення до ст. 40 КПК України про те, що слідчий повинен мати право на ознайомлення з матеріалами оперативної діяльності, які отримують оперативні підрозділи під час

виконання його доручення для того, щоб можна було скоригувати як виконання самого доручення, так і хід досудового розслідування кримінального провадження.

Крім доручення оперативним підрозділам проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право доручати проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які тимчасово обмежують процесуальні права та обов'язки, а саме: виконання ухвали слідчого судді про привід; арешт майна; проведення обшуку та інших слідчих дій, у яких оперативні співробітники мають більше практичного досвіду.

Форма закінчення досудового розслідування передбачає закриття кримінального провадження слідчим у встановлених ст. 284 КПК України випадках. Зокрема, слідчим вирішується питання про відсутність вини особи та відсутність складу кримінального правопорушення.

Кримінальне провадження закривається на підставі постанови слідчого, коли він не оголошував повідомлення про підозру. В такому випадку слідчий складає постанову про закриття кримінального провадження, яка за формою повинна відповідати формі обвинувального акту, зокрема, остання має містити фактичні обставини кримінального правопорушення, які встановлені під час досудового розслідування, перелік фактичних даних, фактів, документів, доказів і підстави закриття кримінального провадження. Даним положенням необхідно доповнити ст. 284 КПК України.

Іншою формою закінчення досудового провадження є направлення обвинувального акту за погодженням із прокурором до суду для розгляду по суті, встановлення вини обвинуваченого та проголошення Вироку.

Слідчий повинен ознайомити учасників процесу, які мають процесуальний інтерес у даному кримінальному провадженні з копією постанови. Копію постанови він повинен надати і прокурору.

Щодо повноваження слідчого з забезпечення законних інтересів учасників кримінального провадження, то у цьому випадку можна звернути увагу на гарантії, що встановлені чинним КПК України.

Слідчий повинен забезпечити процесуальні гарантії учасникам процесу шляхом роз'яснення процесуальних прав та обов'язків, а також дотриманням процедури проведення слідчих (розшукових) дій. На підставі процесуальних гарантій, які встановлені чинним законодавством слідчий повинен захищати права і матеріальні інтереси.

Механізм дії процесуальних гарантій під час проведення досудового розслідування необхідно розглядати на підставі процесуального статусу сторін, учасників кримінального процесу; прийняття стороною обвинувачення обґрунтованих, законних процесуальних рішень відносно підозрюваного; застосування пізнавальних прийомів та методів встановлення обставин кримінального правопорушення, на підставі яких визначити вину або невинуватість особи, відносно якої проводиться кримінальне обвинувачення (переслідування); процедура та процесуальне закріплення результатів проведення слідчих (розшукових) дій.

Перше процесуальне положення можна визначити на підставі ретроспективного аналізу літератури, яка вказує, що забезпечення гарантій прав учасників кримінального процесу необхідно розглядати через визначення статусу учасника.

Теоретичні дискусії визначення статусу учасника кримінального провадження були предметом розгляду багатьох учених, сутність теоретичних концепцій полягала в тому, що автори були єдині у визначенні правового та процесуального статусу учасника процесу. Правовий статус – це юридичне закріплення становища особи в суспільстві, він є частиною його суспільного статусу та характеризує зв'язки з державою та суспільством. Процесуальний статус має кожен учасник кримінального процесу на підставі встановлених прав та обов'язків. За порушення процесуального статусу сторона обвинувачення та суддя має право застосувати юридичну відповідальність.

І.Л. Петрухін, розглядаючи процесуальний статус учасника процесу, вказував, що єдиного процесуального статусу в кримінальному процесі немає тому, що кожен учасник має свій статус, користується своїми процесуальними правами й обов'язками, які визначені у КПК [22].

Теоретичні положення правового статусу визначаються як конституційно-правовий, загальний, спеціальний, індивідуальний статус.

Конституційно-правовий статус учасника процесу встановлено в Конституції України, який включає право на життя, на повагу до його гідності, на свободу та особисту недоторканність та інше.

Загальним статусом є права та обов'язки людини, можливість користування ними в суспільстві. Цей статус визначено на підставі правоздатності та дієздатності людини.

Спеціальний та індивідуальний статус у кримінальному процесі встановлено КПК України. Права та обов'язки кожного учасника закріплено у чинному законодавстві. Порушення цих прав вказує на порушення закону з боку сторони обвинувачення.

Загальною основою для статусу є конституційні права та обов'язки. Вони включають в себе загальний і спеціальний статус учасника кримінального провадження.

Під час проведення слідчих (розшукових), судових дій кожен учасник процесу має право на застосування спеціального та індивідуального статусу, якими закріплені його права та обов'язки.

Згідно зі ст. 3 КПК України всі учасники кримінального провадження визначені на підставі розподілу повноважень сторін. Процесуальний статус встановлено на підставі виконання функцій кожним учасником. Сторона обвинувачення виконує свої функції на підставі функції розслідування, сторона захисту – на підставі функції захисту, суд – на підставі функції судового розгляду кримінального провадження або правосуддя. Інші учасники процесу виконують допоміжні функції у випадку встановлення обставин кримінального правопорушення.

Усі учасники кримінального процесу забезпечені процесуальними гарантіями, які встановлені на підставі конституційних норм, процесуальних засад, прав та обов'язків.

Теоретики права С.С. Алексєєв, М.В. Витрук, Т.М. Заворотченко, А.Ю. Олейник та інші встановлювали юридичні гарантії на підставі можливості використання конституційних прав та обов'язків. Вони вважали, що необхідним є встановлення юридичної відповідальності за порушення гарантій прав та законних інтересів учасників кримінального провадження [23-25].

Виходячи з цих позицій слід звернути увагу на окремі проблеми гарантій. Теорія права розглядає права та свободи в двох аспектах. По-перше, характеристика прав та свобод. По-друге, юридична система функціонування прав. Юридична система є більш складною тому, що змішує в собі юридичну природу прав, які є суб'єктивними і використовуються, виходячи з їх функціонального призначення, суб'єктивних можливостей, стадії реалізації, місця та ролі у механізмі забезпечення прав.

Другий елемент механізму дії процесуальних гарантій можна визначити на підставі пізнавальної діяльності сторін, учасників кримінального процесу у випадку встановлення предмета доказування та обставин кримінального правопорушення.

Вирішення питань кожного кримінального провадження полягає у визначенні двох основних положень, які визначають сутність кримінального процесу, а саме: встановлення події, складу кримінального правопорушення під час збирання, оцінки доказів, які вказують на обставини вини або спростовують її. На підставі встановлення слідчим, прокурором відсутності події або складу кримінального правопорушення приймається процесуальне рішення про закриття кримінального провадження. Друге положення включає в себе визначення складу кримінального правопорушення та встановлення відповідної правової норми кримінального права відносно підозрюваного, обвинуваченого та застосування цієї норми. Під час досудового розслідування слідчий, прокурор повинні визначити предмет доказування, його межі та оголосити підозрюваному кваліфікацію інкримінованого йому злочину. Суд перевіряє цю кваліфікацію та встановлює під час судового розгляду обставини вчинення кримінального правопорушення, визначає вину обвинуваченого та у вироку вказує кваліфікацію кримінального правопорушення, за яким обвинувачений отримує термін покарання.

Таким чином, першим завданням кримінального процесу є початок встановлення доказів та процедура доказування обставин кримінального правопорушення, другим – визначення кваліфікації злочину за обставинами, що встановлені на підставі матеріального права.

У той час як кваліфікація злочину є питанням юридичним, то встановлення обставин кримінального правопорушення, закріплення доказів, що встановлені на стадії досудового провадження, має більш загальне значення, тому що ставиться в різних галузях людської діяльності, пов'язаних із дослідженням і пізнанням обставин кримінального правопорушення.

Слідчий, прокурор під час досудового провадження повинні мати процесуальні знання для встановлення обставин кримінального правопорушення за допомогою пізнання. Процес пізнання включає в себе встановлення висновку про невідомі обставини кримінального правопорушення. Пізнання полягає в тому, що слідчий під час проведення досудового розслідування повинен встановити обставини кримінального правопорушення так, як вказують потерпілий та учасники кримінального провадження. Процесуальний матеріал, який отримує слідчий (*factum probans*) для встановлення обставин предмета доказування (*factum probandum*), має значення для його пошукової діяльності, яка ставиться у зв'язок з відомими обставинами. У такому значенні вони використовуються як логічність та послідовність події кримінального правопорушення.

Теоретичні положення теорії пізнання були предметом розгляду у монографічних дослідженнях низки вчених, які пропонували удосконалення пізнавальної діяльності, її зміст, структуру, методи та форми.

Детальний аналіз даних теоретичних положень зроблено В.М. Стратоновим, В.О. Коноваловою, В.Ю. Шепітьком, Л.Д. Удаловою та іншими.

Форми пізнання можна визначити на підставі теоретичних положень, які визначено В.М. Стратоновим та класифікувати їх так: модифікація проведення слідчого експерименту, під час якого слідчий перевіряє показання підозрюваного та встановлює фактичні обставини кримінального правопорушення; модельний експеримент, за допомогою якого слідчий перевіряє показання учасників процесу; технічний експеримент, який встановлюється за допомогою проведення експертизи, порівняння

результатів експертизи з обставинами кримінального правопорушення; тактичний експеримент, за допомогою якого можуть бути проведені слідчі (розшукові) дії для з'ясування обставин кримінального правопорушення, викриття винного [26].

Встановлення істини є теорією пізнання, що наближається за своїм значенням до логічного доказування. Якщо з логічної точки зору фактичні дані закріплюються як докази, то теорія кримінального процесу відповідає поняттю доказування, а саме: за допомогою процесуальної форми встановлюються обставини, які можуть мати процесуальне значення для доказування обставин кримінального правопорушення. Доказування має низку істотних особливостей, які відрізняються від інших форм людського пізнання.

По-перше, доказування застосовується у кримінальному провадженні та є не лише розумовою, але й практичною діяльністю, що включає в себе юридичну сторону або процесуальну форму. Процесуальна форма доказування забезпечує процесуальний порядок пізнання істини у кримінальному провадженні, оскільки в процесуальних правилах доказування є багатовіковий досвід кримінального процесу, що визначається на підставі оптимальних способів пізнання обставин, які підлягають доказуванню.

По-друге, фіксація результатів доказової діяльності створює умови для перевірки фактів, фактичних даних, відомостей про факти та доказів, на підставі пізнання обставин кримінального провадження не лише слідчим, прокурором, які збирають докази, але й судом, який повинен перевірити судові докази під час судового розгляду та встановити істину, яка є основою ухвалення та проголошення вироку.

По-третє, кримінальне провадження повинно укладатися у встановлений законом термін. За чинним законодавством розумними строками визначено для досудового розслідування два місяці. При цьому, термін розслідування завжди повинен приводити до обґрунтування певного висновку та встановлення фактичних підстав.

Об'єктивне пізнання обставин кримінального провадження повинно відповідати об'єктивній істині та матеріальній кваліфікації кримінального правопорушення.

Позитивне пізнання має окремі теоретичні та практичні проблеми, такі як втрата слідів вчинення злочину, перешкоди юридичного порядку, а саме: набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за протиправне діяння, вчинене підозрюваним. У цьому випадку доказування застосовує юридичні презумпції, за якими фактично непізнані обставини залишаються умовно та ухвалюються як істина.

Висновки. Можна визначити юридичні презумпції так:

– слідчий, прокурор, суд повинні встановити обставини кримінального правопорушення та всі сумніви щодо вчинення кримінального правопорушення повинні тлумачитися на користь підозрюваного, обвинувачуваного;

– сторони процесу повинні визначити докази та оцінити їх під час досудового та судового провадження, лише після судової оцінки суддя має право ухвалити та проголосити вирок.

Процедура проведення процесуальних, слідчих (розшукових), судових дій передбачає їх процесуальне закріплення. Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 103 визначає форми фіксації кримінального провадження, а саме: протокол проведення слідчої (розшукової) дії; носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії та результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій; журнал судового засідання.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство встановлює, що процесуальні рішення складаються під час застосування слідчої (розшукової) дії, або клопотання про обрання запобіжного заходу. Лише слідчий, прокурор мають право скласти постанову або протокол. Суддя під час судового розгляду проголошує ухвалу або вирок.

Отже, виходячи з проведеного аналізу, можна надати авторське визначення механізму проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а саме: *Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні – це фактичні та юридичні підстави застосування процедури проведення слідчих дій в динаміці, поєднані з вимогами кримінального процесуального законодавства та рекомендаціями криміналістичної тактики.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Анциферов К.Д. Обвинительное начало и английский процесс. Юридический вестник. 1879. С. 432.
2. Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах. Тула: Автограф, 2000. 235 с.
3. Дерюжинский В.Ф. Habeas Corpus Act. Москва, Юрьев: типография Г. Лакмана, 1895. 145 с.
4. Тепнин М.П. Руководство по дознанию в частях и учреждениях РКККА. Москва: Изд-во военной литературы, 1928. 188 с.
5. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс: учебник. Москва: Госюриздат, 1951. 300 с.
6. Аленин Ю.П. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: науч. практ. комментарий. Харків: Одисей, 2003. 959 с.
7. Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти. Харків: Основа, 1995. 28 с.

8. Бажанов М.И. Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса / Советский уголовный процес: учебник. Киев: Вища школа, 1983. 360 с.
9. Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 232 с.
10. Грошевий Ю.М., Хотенець В.М. Кримінальний процес України: підручник. Харків: Право, 2000. 487 с.
11. Куцова Э.Ф. Участники процесса, их права и обязанности. Москва: Юрид. лит., 1975. 380 с.
12. Zhu, Q., Zhang, F., Liu, S., Wang, L., Wang, S. Static or dynamic? Characterize and forecast the evolution of urban crime distribution (2022) Expert Systems with Applications, 190, стаття № 116115, <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85119099548&doi=10.1016%2fj.eswa.2021.116115&partnerID=40&md5=60e8b69aac7528f667d29ac4db4f11db> DOI: 10.1016/j.eswa.2021.116115.
13. Аракелян М.Р. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом. Право України. 2006. № 3. С. 19–21.
14. Безносюк А.М. Гарантії достовірності показань підозрюваного та обвинуваченого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Відкр. міжнар. ун-т розв. Людини «Україна». Київ, 2012. 16 с.
15. Басиста І.В. Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2012. 36 с.
16. Ефимичев С.П. Привлечение к уголовной ответственности в качестве обвиняемого – этап стадии предварительного расследования. Правоведение. 1985. № 5. С. 31.
17. Мазур О.С. Забезпечення прав та законних інтересів особи, яку затримано за підозрою у вчиненні злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Акад. адвокатури України. Київ, 2008. 234 с.
18. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Дніпропетровськ: Юрид. академія МВС України, 2002. 429 с.
19. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Москва: Издательство академии наук СССР, 1958. 703 с.
20. Чувилов А.А. Оперативно-розыскное право. Москва: Академия МВД СССР, 1999. 120 с.
21. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. Москва: Юрид. лит., 1975. 120 с.
22. Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. Москва: Юрид. лит., 1989. 160 с.
23. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. Москва: Норма, 2008. 380 с.
24. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Інститут держ. і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2002. 21 с.
25. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини та громадянина в Україні. Київ: Алеута, 2008. 472 с.
26. Стратонов В.М. Криміналістична теорія пізнавальної діяльності. Херсон: Вид-во Херсонського державного університету, 2009. 440 с.
27. Birks, D., Townsley, M., Stewart, A. Generative explanations of crime: Using simulation to test criminological theory (2012) Criminology, 50 (1), pp. 221-254. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84856468456&doi=10.1111%2fj.1745-9125.2011.00258.x&partnerID=40&md5=2f5882e1b22687e5336c15eaf83db8e0> DOI: 10.1111/j.1745-9125.2011.00258.x

REFERENCES

1. Antsiferov K.D. The indictment and the English process. Legal Bulletin. 1879. S. 432.
2. Vladimirov L.E. The doctrine of criminal evidence. Tula: Autograph, 2000. 235 p.
3. Deryuzhinskiy V.F. Habeas Corpus Act. Moscow, Yuryev: printing house of G. Lakman, 1895. 145 p.
4. Tepnin M.P. Guide to the inquiry in the units and institutions of the Red Army. Moscow: Publishing house of military literature, 1928. 188 p.
5. Cheltsov M.A. Soviet criminal process: textbook. Moscow: Gosyurizdat, 1951. 300 p.
6. Alenin Yu.P. Code of Criminal Procedure of Ukraine: scientific. practical a comment. Kharkiv: Odisey, 2003. 959 p.
7. Alpert S.A. Criminal procedural functions: understanding, system, subjects. Kharkiv: Osnova, 1995. 28 p.
8. Bazhanov M.I. Changing the charge in the judicial stages of the Soviet criminal process / Soviet criminal process: a textbook. Kiev: Vishcha shkola, 1983. 360 p.
9. Baulin O.V., Karpov N.S. Procedural independence and independence of the next and their legal guarantees: monograph. Kyiv: Nat. acad. internal reference book of Ukraine, 2001. 232 p.
10. Grosheviy Yu.M., Khotenets V.M. Criminal process of Ukraine: assistant. Kharkiv: Pravo, 2000. 487 p.
11. Kutsova EF Participants in the process, their rights and responsibilities. Moscow: Jurid. lit., 1975. 380 p.
12. Zhu, Q., Zhang, F., Liu, S., Wang, L., Wang, S. Static or dynamic? Characterize and forecast the evolution of urban crime distribution (2022) Expert Systems with Applications, 190, article № 116115, <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85119099548&doi=10.1016%2fj.eswa.2021.116115&partnerID=40&md5=60e8b69aac7528f667d29ac4db4f11db> DOI: 10.1016/j.eswa.2021.116115.
13. Arakelyan MR Ensuring the constitutional human right to protection of rights and freedoms by the court. Law of Ukraine. 2006. № 3. S. 19–21.

14. Beznosyuk AM Guarantees of authenticity of testimony of the suspect and the accused: author's ref. dis. ... Cand. jurid. Sciences: 12.00.09 / Open. international University of Development People "Ukraine". Kyiv, 2012. 16 p.
15. Bassist IV Legal bases of acceptance and execution of decisions of the investigator at a stage of pre-judicial investigation: author's ref. dis. ... Dr. Jurid. Science: 12.00.09 / Classic. private un-t. Zaporozhye, 2012. 36 p.
16. Efimichev SP Prosecution as a defendant is a stage of the preliminary investigation stage. Jurisprudence. 1985. № 5. S. 31.
17. Mazur OS Ensuring the rights and legitimate interests of a person detained on suspicion of committing a crime: dis. ... Cand. jurid. Science: 12.00.09 / Acad. Advocacy of Ukraine. Kyiv, 2008. 234 p.
18. Tertishnik VM Guarantees of truth and protection of human rights and freedoms in criminal proceedings. Dnepropetrovsk: Law. Academy of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 2002. 429 p.
19. Strogovich MS The course of the Soviet criminal process. Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1958. 703 p
20. Чувилев А.А. Operational and investigative law. Moscow: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1999. 120 p
21. Savitsky VM An Essay on the Theory of Prosecutorial Supervision in Criminal Proceedings. Moscow: Jurid. lit., 1975. 120 p.
22. Petrukhin IL Inviolability of person and coercion in criminal proceedings. Moscow: Jurid. lit., 1989. 160 p
23. Vitruk NV General theory of the legal status of the individual. Moscow: Norma, 2008. 380 p.
24. Zavorotchenko TM Constitutional and legal guarantees of human and civil rights and freedoms in Ukraine: author's ref. dis. ... Cand. jurid. Sciences: 12.00.03 / NAS of Ukraine, Institute of State. and the right of them. V.M. Koretsky. Kyiv, 2002. 21 p
25. Oliynyk A.Yu. Constitutional and legal mechanism for ensuring fundamental freedoms of man and citizen in Ukraine. Kyiv: Aleuta, 2008. 472 p.
26. Stratonov VM Forensic theory of cognitive activity. Kherson: Kherson State University Publishing House, 2009. 440 p
27. Birks, D., Townsley, M., Stewart, A. Generative explanations of crime: Using simulation to test criminological theory (2012) *Criminology*, 50 (1), pp. 221-254. <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-84856468456&doi=10.1111%2fj.1745-9125.2011.00258.x&partnerID=40&md5=2f5882e1b22687e5336c15eaf83db8e12105.00258.x>